

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ М.О. Азаренков

“ _____ ” _____ 2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

СУЧАСНА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА

рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий)
галузь знань	08 Право
спеціальність	081 Право
освітньо-наукова програма	081 Право
вид дисципліни	обов’язкова професійна
факультет	юридичний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

“28” серпня 2019 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: В.О. Серьогін, д.ю.н., проф., професор кафедри конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від “ 27” серпня 2019 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права _____ М.М. Воронов

Програму погоджено методичною комісією юридичного факультету

Протокол від “28” серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії
юридичного факультету _____ Л.В. Кулачок-Тітова

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Сучасна конституційно-правова доктрина» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії (PhD) спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Викладання навчальної дисципліни «Сучасна конституційно-правова доктрина» має на меті оволодіння аспірантами:

- знаннями щодо основних етапів еволюції, сучасного стану та основних тенденцій розвитку конституційно-правової доктрини;
- понятійним апаратом у сфері конституційного права;
- вмінням здійснювати систематизацію та пошук правових норм щодо статусу суб'єктів конституційно-правових відносин;
- вмінням аналізу правової літератури з питань конституціоналізму, конституційних засад правового статусу держави, громадянського суспільства та особи;
- знанням загальних принципів та напрямків розвитку конституційно-правової доктрини в Україні та за кордоном;
- навичками щодо правильного застосування сучасної конституційно-правової доктрини при вирішенні практичних задач;
- вмінням надавати конституційно-правову характеристику процесів і явищ, що мають місце в Україні та за кордоном;
- вмінням здійснювати пошук та критичний аналіз матеріалів правозастосовної діяльності при вирішенні конкретних практичних завдань.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- отримання знань про еволюцію, сучасний стан й основні тенденції розвитку конституційно-правової доктрини;
- отримання знань про доктринальні проблеми предмету і методу конституційно-правового регулювання та основні джерела конституційного права України;
- формування у аспірантів знань про проблеми правового регулювання, що існують у межах генеральних інститутів конституційного права України, та шляхи їх вирішення;
- вивчення змісту основних джерел конституційного права України у проблемному контексті;
- розвиток у аспірантів спеціального юридичного мислення, що дозволяє розкривати основні закономірності розвитку і функціонування конституціоналізму з урахуванням сучасних реалій;
- формування наукових уявлень про природу і сутність конституціоналізму;
- поглиблення знань конституційно-правової термінології, вироблення вмінь оперування відповідними поняттями і категоріями;
- формування вмінь здійснювати пошук та критичний аналіз матеріалів конституційно-правової практики;
- підготовка до майбутньої професійної діяльності.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова професійна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
12 год.	4 год.
Семінарські заняття	
12 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
96 год.	114 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, в результаті вивчення дисципліни «Сучасна правова доктрина» (за напрямом «Конституційне право; муніципальне право») аспіранти мають сформулювати такі фахові компетентності:

(ФК-3.1.) виявляти глибокі й системні теоретичні та емпіричні знання конституційно-правових та муніципально-правових явищ і процесів; поглиблене розуміння конституційно-правових і муніципально-правових проблем, системи конституційного і муніципального права, теорії та практики конституціоналізму (у т.ч. глибоке знання наукової літератури за конституційно-правовим профілем);

(ФК-3.2.) здатність брати участь у розробці проектів конституційно-правових та муніципально-правових актів, здійснювати наукове тлумачення конституційно-правових і муніципально-правових актів, надавати рекомендації щодо їх удосконалення;

(ФК-3.3.) здатність кваліфіковано застосовувати конституційно-правові та муніципально-правові акти у різних сферах юридичної діяльності; у межах посадових обов'язків забезпечувати професійний захист конституційного ладу, конституційних прав і свобод людини і громадянина; прав і законних інтересів територіальних громад.

(ФК-3.4.) здатність кваліфіковано здійснювати наукові дослідження в галузі конституційного та муніципального права; викладати конституційно-правові дисципліни на високому теоретичному й методичному рівні; ефективно здійснювати політико-правове виховання;

(ФК-3.5.) здатність до міжнародної науково-педагогічної мобільності за конституційно-правовим профілем.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Сучасна конституційно-правова доктрина: питання онтології

Тема 1. Правова доктрина: поняття, функції, види.

Поняття та сутність правової доктрини. Системно-структурна та змістовна характеристика правової доктрини.

Генезис правової доктрини. Основні моделі сучасного правової доктрини. Доктринальна юриспруденція.

Функції правової доктрини. Роль і значення правової доктрини для розбудови демократичної, правової державності. Сучасна правова доктрина та соціально-економічні й громадсько-політичні перетворення в Україні. Концептуальні засади правової доктрини в Україні.

Правова доктрина в системі джерел права. Види правових доктрин. Офіційна і неофіційна правова доктрина.

Тема 2. Конституційно-правова доктрина як галузевий вид правової доктрини

Гносеологічні, аксіологічні та праксеологічні засади конституційно-правової доктрини. Поняття, сутність і зміст конституційно-правової доктрини. Види конституційно-правових доктрин. Офіційна і неофіційна конституційно-правова доктрина.

Цінність конституційно-правової доктрини. Функції та значення конституційно-правової доктрини. Конституційно-правова доктрина і державна політика.

Співвідношення конституційно-правової та інших видів правової доктрини.

Стабільність і динамізм конституційно-правової доктрини. Перетворення конституційно-правової доктрини: поняття, юридичне значення, практична реалізація.

Форма, структура і зміст конституційно-правової доктрини.

Сучасна конституційно-правова доктрина: поняття й особливості. Тенденції розвитку конституційно-правової доктрини на сучасному етапі. Політико-правові, соціально-економічні та соціально-психологічні передумови формування і розвитку конституційно-правової доктрини. Конституційно-правова доктрина і конституційний процес в Україні.

Тема 3. Наукова (неофіційна) конституційно-правова доктрина

Поняття та ознаки наукової (неофіційної) конституційно-правової доктрини. Конституційно-правова реальність (конституційно-правова матерія) як предмет неофіційної конституційно-правової доктрини.

Еволюція наукової (неофіційної) конституційно-правової доктрини. Наукова конституційно-правова доктрина дореволюційного періоду. Наукова конституційно-правова доктрина радянського періоду. Наукова конституційно-правова доктрина незалежної України. Наукова конституційно-правова доктрина і «конституціоналізація» суспільних відносин.

Тема 4. Юрисдикційна (офіційна) конституційно-правова доктрина

Поняття та ознаки офіційної конституційно-правової доктрини. Джерела офіційної конституційно-правової доктрини. Роль конституційної юстиції у формуванні та розвитку офіційної конституційно-правової доктрини.

Еволюція офіційної конституційно-правової доктрини. Офіційна конституційно-правова доктрина дореволюційного періоду. Офіційна конституційно-правова доктрина радянського періоду. Офіційна конституційно-правова доктрина незалежної України.

Офіційна конституційно-правова доктрина і «конституціоналізація» суспільних відносин.

Тема 5. Конституціоналізм як політико-правова доктрина

Поняття та сутність конституціоналізму. Системно-структурна та змістовна характеристика конституціоналізму. Конституціоналізм як політико-правова ідеологія,

нормативно-правова система, а також практика конституційно-правового регулювання і правозастосування. Конституціоналізм як модель взаємодії суспільства і держави. Поняття та ознаки конституційної держави.

Генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму. Основні моделі сучасного конституціоналізму (англійська, американська, французька, німецька). Конституціоналізація суспільних явищ і процесів: поняття, причини, тенденції.

Український конституціоналізм. Періодизація розвитку та еволюція змісту конституційно-правових доктрин в Україні. Парадигма українського конституціоналізму. Мета, соціально-правові передумови та принципи сучасного українського конституціоналізму.

Інституціонально-нормативна система та функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму. Сучасний конституціоналізм та конституційні перетворення в Україні. Концептуальні засади конституційного транзиту в Україні.

Тема 6. Сучасна конституційно-правова доктрина України: загальна характеристика

Поняття та особливості сучасної конституційно-правової доктрини України. Взаємозв'язок офіційної і неофіційної конституційно-правової доктрини в Україні.

Джерела конституційно-правової доктрини в Україні. Вплив конституційно-правової доктрини на розвиток конституційного законодавства в Україні.

Конституційно-правова доктрина і конституційно-правова наука. Конституційно-правові школи в Україні.

Пріоритетні напрямки конституційно-правових досліджень в Україні. Конституційно-правова доктрина і конституційний процес в Україні

Розділ 2. Особливості сучасної конституційно-правової доктрини України

Тема 1. Основні доктринальні підходи до проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні

Конституційно-правовий статус особи (людини і громадянина): поняття, структура, види. Правовий статус і правове становище особи. Конституційно-правовий статус особи в широкому та вузькому сенсі слова. Моделі нормативної регламентації конституційно-правового статусу особи.

Принципи правового статусу особи: поняття, ознаки, види. Загальні та спеціальні принципи правового статусу особи. Людина як найвища соціальна цінність. Конституційно-правове закріплення принципів правового статусу особи.

Основні (конституційні) права і свободи людини і громадянина: поняття, ознаки, види. «Покоління» основних прав і свобод. Права громадянської свободи. Природні та позитивні права людини. Особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи. Індивідуальні та колективні права і свободи. Абсолютні та відносні права і свободи. Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини. Закріплення основних прав людини і громадянина в Конституції України. Обмеження основних (конституційних) прав і свобод: поняття, підстави, способи. Проблеми реалізації основних прав і свобод в Україні: причини та шляхи подолання.

Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) прав і свобод. Гарантії реалізації основних прав і свобод. Охорона і захист основних прав і свобод. Судові та позасудові форми захисту прав людини. Роль органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у забезпеченні основних прав і свобод. Роль міжнародного права у забезпеченні основних прав і свобод. Стан забезпечення основних прав і свобод в Україні за даними доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та звітів правозахисних організацій.

Конституційні обов'язки людини і громадянина: поняття, ознаки, види. Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) обов'язків людини і громадянина.

Тема 2. Основні доктринальні підходи до проблеми народовладдя в Україні

Доктрина народовладдя, її становлення і розвиток. Поняття доктрини народовладдя та її політико-правова природа. Доктринальні основи народовладдя та їх нормативне закріплення. Становлення ідеї народовладдя у світовій політико-правовій думці. Ідея народовладдя в українській політико-правовій думці.

Теоретико-методологічні проблеми аналізу категорії народовладдя. Категорія «народ» та її конституційне закріплення. Категорія «народовладдя» в системі основних категорій конституційного права. Конституціоналізм і народовладдя: співвідношення і взаємозв'язок. Співвідношення категорій «конституційний лад» і «народовладдя». Народний і державний суверенітет у їх співвідношенні та взаємозв'язку. Поняття механізму здійснення народовладдя.

Народовладдя як цінність і публічний інтерес. Циклічність розвитку народовладдя. Публічні інтереси у сфері народовладдя. Взаємозв'язок публічних і приватних інтересів у сфері народовладдя.

Народовладдя і державність. Легальність і легітимність державної влади в аспекті здійснення народовладдя. Функціональна роль держави в реалізації влади народу. Специфіка здійснення народовладдя на перехідному етапі розвитку держави і суспільства. Роль поділу і взаємодії гілок влади в механізмі здійснення народовладдя. Гласність функціонування органів державної влади в аспекті реалізації влади народу. Правова політика держави у сфері відносин народовладдя.

Тема 3. Основні доктринальні підходи до проблеми оптимізації форми правління в Україні

Форма правління як елемент форми держави і конституційно-правовий інститут. Форма правління як форма інституційно-функціональної організації державної влади та її конституційне закріплення.

Класифікація форм правління. Еволюція конституційних моделей влади в Україні: основні передумови та чинники. Україна як напівпрезидентська (змішана) республіка: поняття та ознаки. Особливості вітчизняної моделі напівпрезидентської республіки.

Еволюція форм правління у ХХ – на початку ХХІ ст.ст. Вплив конституційної реформи 2004 р. на форму правління в Україні. Конституційна реформа в частині правосуддя (2016 р.) та її вплив на форму правління в Україні. Основні напрямки удосконалення існуючої форми правління в Україні.

Конституційно-правовий статус вищих органів державної влади в Україні. Поділ влади і система стримувань і противаг в Україні. Проблеми взаємодії між елементами державного апарату. Удосконалення форми правління в аспекті боротьби з корупцією.

Тема 4. Основні доктринальні підходи до проблеми територіальної організації влади в Україні

Форма державного (територіального) устрою як елемент форми держави та конституційно-правовий інститут. Унітаризм і федералізм. Державно-територіальний, адміністративно-територіальний та національно-територіальний устрій. Доктринальні дослідження та правова регламентація територіального устрою: вітчизняний та зарубіжний досвід. Теоретична концептуалізація територіального устрою: світова і вітчизняна історія та сучасність. Конституційно-правова регламентація територіального устрою: вітчизняна та зарубіжна практика.

Історико-теоретичні аспекти територіального устрою України. Генеза територіального устрою України. Поняття, принципи та ознаки територіального устрою України. Конституційні засади територіального устрою України. Україна як асиметрична відносно децентралізована унітарна держава.

Система територіального устрою України. Поняття та елементи системи територіального устрою України. Види територіальних одиниць. Статус вищих, середніх та

нижчих елементів системи територіального устрою України. Територіальна автономія в Україні. Територіальна організація публічної влади в Україні.

Перспективи удосконалення територіального устрою України. Основні проблеми, що існують у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Принципи та основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Децентралізація влади в Україні: причини, сутність і зміст. Зарубіжний досвід здійснення децентралізації влади.

Тема 5. Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні

Теоретико-методологічні засади конституційних основ громадянського суспільства. Конституційно-правові основи громадянського суспільства: поняття, сутність, ключові ознаки. Категорія «громадянське суспільство» в українському та зарубіжному конституційному законодавстві.

Становлення та розвиток конституційних засад громадянського суспільства. Передумови утвердження конституційних засад громадянського суспільства. Багатоманітність форм власності як умова гармонійного розвитку громадянського суспільства. Генеза становлення та розвитку конституційних основ громадянського суспільства в Україні. Конституційно-правове регулювання статусу інститутів громадянського суспільства.

Право на об'єднання в Україні та форми його реалізації. Види громадських формувань, загальна характеристика їх конституційно-правового статусу. Проблеми конституційно-правового статусу політичних партій і громадських об'єднань в Україні. Криза партійної системи та її зв'язок з вадами конституційного законодавства. Конституційно-правовий статус профспілок в Україні. Проблеми конфесійних відносин в Україні.

Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні. Конституційні засади правового регулювання інформаційних відносин в Україні. Інформаційний суверенітет та інформаційна політика України. Проблеми конституційно-правового статусу друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні.

Тема 6. Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад національної безпеки України

Поняття національної безпеки та її елементи. Правова основа національної безпеки. Конституційно-правові засади національної безпеки як інститут конституційного права.

Об'єкти національної безпеки. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки та їх основні функції та повноваження. Контроль за здійсненням заходів щодо забезпечення національної безпеки.

Принципи забезпечення національної безпеки. Пріоритети національних інтересів України. Загрози національним інтересам і національній безпеці України.

Основні напрями державної політики з питань національної безпеки у зовнішньополітичній сфері. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки у сфері державної безпеки. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки у внутрішньополітичній сфері. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки у науково-технологічній сфері. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в екологічній сфері. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки у соціальній та гуманітарній сферах. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Сучасна конституційно-правова доктрина: питання онтології												
Тема 1. Правова доктрина: поняття, функції, види	12	2	2			8	12	2	2			8
Тема 2. Конституційно-правова доктрина як галузевий вид правової доктрини	10					10	10					10
Тема 3. Наукова (неофіційна) конституційно-правова доктрина	10					10	10					10
Тема 4. Юрисдикційна (офіційна) конституційно-правова доктрина	10					10	10					10
Тема 5. Конституціоналізм як політико-правова доктрина	10	2	2			6	10					10
Тема 6. Сучасна конституційно-правова доктрина України: загальна характеристика	10	2	2			6	10					10
Разом за розділом 1	62	6	6			50	62	2	2			58
Розділ 2. Особливості сучасної конституційно-правової доктрини України												
Тема 1. Основні доктринальні підходи до проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні	12	2	2			8	10	2				8
Тема 2. Основні доктринальні підходи до проблеми народовладдя в Україні	8					8	10					10
Тема 3. Основні доктринальні підходи до проблеми оптимізації форми правління в Україні	8					8	10					10

Тема 4. Основні доктринальні підходи до проблеми територіальної організації влади в Україні	12	2	2			8	10					10
Тема 5. Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні	10	2	2			6	10					10
Тема 6. Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад національної безпеки України	8					8	8					8
Разом за розділом 2	58	6	6			46	58	2				56
<i>Усього годин</i>	<i>120</i>	<i>12</i>	<i>12</i>			<i>96</i>	<i>120</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>114</i>

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Правова доктрина: поняття, функції, види	2	2
2	Конституціоналізм як політико-правова доктрина	2	-
3	Сучасна конституційно-правова доктрина України: загальна характеристика	2	-
4	Основні доктринальні підходи до проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні	2	-
5	Основні доктринальні підходи до проблеми територіальної організації влади в Україні	2	-
6	Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні	2	-
	Разом	12	2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Зміст завдання	Кількість годин	
			Денна форма	Заочна форма
1	Правова доктрина: поняття, функції, види	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії І.В. Семеніхіна «Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз»	8	8
2	Конституційно-правова доктрина як галузевий вид правової доктрини	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії за ред. В.Я. Тація та Ю.М. Тодики «Конституційно-правові засади становлення української державності»	10	10
3	Наукова (неофіційна) конституційно-правова доктрина	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії за заг. ред. Ю.П. Битяка «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України»	10	10
4	Юрисдикційна (офіційна) конституційно-правова доктрина	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії Д.Жалімаса «Офіційна конституційна доктрина: концепція, значущість, головні принципи розвитку»	10	10
5	Конституціоналізм як політико-правова доктрина	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії А.Р. Крусян «Сучасний український конституціоналізм»	6	10
6	Сучасна конституційно-правова доктрина України: загальна характеристика	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії Д.М. Белова «Парадигма українського конституціоналізму»	6	10
7	Основні доктринальні підходи до проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії Ю.М. Тодики та О.Ю. Тодики «Конституційно-правовий статус человека и гражданина в Украине»	8	8
8	Основні доктринальні підходи до проблеми народовладдя в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії Ю.Р. Мірошниченка «Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні»	8	10
9	Основні доктринальні підходи до проблеми оптимізації форми правління в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії С.Г. Серьогіної «Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики»	8	10
10	Основні доктринальні підходи до проблеми територіальної організації влади в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії за ред. Ю.М. Тодики та В.А. Шумілкина «Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави»	8	10
11	Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад громадянського суспільства в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії О.С. Лотюк «Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні»	6	10
12	Основні доктринальні підходи до проблеми формування конституційних засад національної безпеки України	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії В.О. Антонова «Конституційно-правові засади національної безпеки України»	8	8
	Разом		96	114

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Сучасна конституційно-правова доктрина» полягають у підготовці презентації чи есе за визначеною або обраною аспірантом за допомогою викладача темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання можуть виконуватися у формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, наукових есе тощо.

6.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по батькові аспіранта і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за кольорним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує

концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Аспірант самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що аспірант має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Аспірант повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

6.2. Правила виконання есе

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу і вільної композиції.

На сьогодні есе розглядається у чотирьох аспектах:

1. Жанр критики, літературознавства, що характеризується вільним трактуванням будь-якої проблеми.

2. Різновид нарису, в якому головну роль грає не відтворення факту, зображення вражень, роздумів і асоціацій.

3. Прозовий етюд, який представляє спільні або попередні міркування про який-небудь предмет або з якогось приводу.

4. У сучасному літературознавстві – нарис або стаття, насичені теоретичними, філософськими роздумами

У будь-якому разі есе – це роздум автора над якоюсь проблемою. Тому в есе допускається полеміка з точкою зору інших авторів. Втім цитувати інших авторів можна, але помірковано й доречно. Есе – це абсолютно самостійна робота, написана власним стилем і мовою, тому чим менше цитат, тим краще.

Сьогодні програма підготовки бакалавра чи магістра передбачає розвиток творчості студента. Тому часто на заняттях з гуманітарних дисциплін вдаються саме до написання есе. Есе може бути представлено у вигляді міркування про те, що було почуто, або прочитано, але в будь-якому випадку тема повинна містити якусь проблему. Стиль у есе передбачається вільний, іноді навіть розмовний.

Есе, ймовірно, є найбільш простим способом викладу своїх думок у письмовій формі. У ході написання есе слід не просто висунути певну проблему, а також виявити певне аналітичне міркування.

При написанні есе слід дотримуватися наступних рекомендацій. Передусім, необхідно вивчити матеріал, що стосується порушеного питання або обраної проблеми. Щодо прочитаного матеріалу слід скласти особистісне враження, власне судження на конкретну тему. Далі треба підготувати аргументацію на захист своєї позиції. Особливим випадком є ситуація, коли ви виявляєте незгоду з позицією автора. У такому разі слід мати вагомі аргументи для обґрунтування своєї позиції. У висновку слід зробити висновки, підвести підсумки своїх роздумів.

Для того, аби краще зрозуміти, що таке есе і як його слід писати, краще за все спиратися на схему (алгоритм). Спочатку треба сформулювати проблему, над якою здійснюватимуться роздуми. Ця проблема закладена вже в саму назву есе, її тільки слід більш широко сформулювати. Під час своїх роздумів і міркувань необхідно висувати ті чи інші припущення (тези). Аби проаналізувати ці припущення, слід навести деякі аргументи за чи проти. Після того, як були висунуті всі припущення з поставленого питання, і вони були проаналізовані, слід зробити висновок. У висновку має бути ще раз згадана проблема і надана коротка відповідь, до чого дійшов автор.

Есе легше буде читати, якщо кожен частину виокремити в окремий абзац. Також кожен доказ (аргумент) можна розпочати з нового рядка.

Структура і обсяг есе

Структура есе визначається вимогами, що ставляться до нього:

1. Думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез.
2. Думка має бути підкріплена доказами – тому за тезою слідує аргументи.

Аргументи – це факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених тощо. Краще наводити два аргументи на користь кожної тези: один аргумент здається непереконливим, три аргументи можуть «перевантажити» текст, виконаний в жанрі, орієнтованому на стислість і образність. Таким чином, есе набуває кільцевої структури (кількість тез і аргументів залежить від теми, обраного плану, логіки розвитку думки):

- вступ;
- теза 1, аргументи;
- теза 2, аргументи;
- теза 3, аргументи;
- теза N, аргументи.
- висновок.

При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти:

1. Вступ і висновок повинні фокусувати увагу на проблемі (у вступі вона ставиться, у висновку – резюмується точка зору автора).

2. Необхідне виокремлення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи.

3. Стиль викладу: есе властиві емоційність, експресивність, художність. Фахівці вважають, що належний ефект забезпечують короткі, прості, різноманітні за інтонацією пропозиції, вмале використання «найсучаснішого» розділового знаку – тире. Втім, стиль відображає особливості особистості, про це теж корисно пам'ятати.

Обсяг есе – 7-10 сторінок комп'ютерного тексту. Есе має бути виконане комп'ютерним набором на аркушах паперу формату А-4. Поля: верхнє і нижнє – 2 см., ліве – 2,5 см., праве –

1,5 см. Нумерація сторінок – у верхньому правому куті, титульна сторінка не нумерується. Оформлення цитат – посторінкове скрізне. Список використаних джерел подається наприкінці тексту і має становити 5-7 найменувань.

Критерії оцінювання есе

При перевірці та оцінці есе звертається увага на наступні критерії:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.
6. Навички письмової мови.

6.3. Теми для презентацій (есе)

1. Особливості українського конституційно-правової доктрини.
2. Основні проблеми розвитку українського конституціоналізму на сучасному етапі.
3. Система конституційних цінностей в Україні.
4. Україна як демократична, правова, соціальна держава: декларація чи реальність?
5. Людина як найвища соціальна цінність: шляхи реалізації конституційних декларацій.
6. Значення Конституції України для розвитку українського суспільства.
7. Конституційний процес в Україні за роки незалежності: підсумки і перспективи.
8. Конституція України на тлі зарубіжних аналогів: порівняльно-правовий аспект.
9. Актуальні проблеми забезпечення безпосереднього народовладдя в Україні.
10. Актуальні проблеми забезпечення прав людини в Україні.
11. Соціальна держава і соціальні стандарти: виклики для України.
12. Громадська активність та конституційно-правові форми її реалізації.
13. Роль конституційного права у формуванні громадянського суспільства в Україні.
14. Роль конституційного права у розбудові демократичної, правової соціальної держави.
15. Роль конституційного права у забезпеченні гідного існування людини.
16. Чи потрібне в Україні подвійне громадянство?
17. Проблеми конституційно-правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні.
18. Проблеми взаємодії між гілками влади в Україні.
19. Проблеми правового статусу політичних партій в Україні.
20. Держава і церква: конституційно-правові аспекти взаємодії.
21. Політичний режим в Україні: конституційно-правові аспекти.
22. Форма правління в Україні: сучасний стан і шляхи модернізації.
23. Яка форма правління нам потрібна?
24. Президент України як гарант Конституції.
25. Шляхи удосконалення судової системи України.
26. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні юридичного верховенства Конституції.
27. Децентралізація влади в Україні: причини і шляхи реалізації.
28. Територіальний устрій України: зберегти чи реформувати?
29. Унітаризм і децентралізація.
30. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні.

7. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих аспірантами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки аспірантів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки аспірантів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги аспірантам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль з дисципліни «Сучасна правова доктрина» проводиться у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів аспірантів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи аспірантів мають бути доведені до відома аспірантів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Поточний контроль самостійної роботи аспіранта здійснюється шляхом перевірки конспектів та усної співбесіди з викладачем під час індивідуальних консультацій.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання аспіранта. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль з дисципліни «Сучасна правова доктрина» проводиться у формі письмового семестрового екзамену. Аспіранта допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити аспірантів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати аспірант при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати аспірант при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

**Питання, які виносяться на складання
проміжного та підсумкового контролю
з дисципліни «СУЧАСНА ПРАВОВА ДОКТРИНА»
за напрямом «Конституційне право; муніципальне право»**

1. Правова доктрина: поняття та особливості.
2. Онтологічні та епістемологічні основи правової доктрини.
3. Співвідношення правової доктрини та юридичної науки.
4. Правова доктрина як система. Форма, рівні та види правових доктрин.
5. Функції правової доктрини.
6. Правова доктрина як форма і джерело права.
7. Конституція і правова доктрина.
8. Конституційно-правова доктрина як галузевий вид правової доктрини.
9. Функції конституційно-правової доктрини.
10. Джерела конституційно-правової доктрини.
11. Теоретичні (політико-ідеологічні) джерела конституційно-правової доктрини.
12. Наукова (неофіційна) конституційно-правова доктрина.
13. Юрисдикційна (офіційна) конституційно-правова доктрина.
14. Основні соціальні та правові характеристики конституційно-правової доктрини України.
15. Формування і розвиток конституційно-правової доктрини Конституційним Судом України.
16. Формалізація конституційно-правової доктрини.
17. Вплив міжнародного права на формування конституційно-правової доктрини України.
18. Місце і роль рішень Європейського Суду з прав людини у конституційно-правовій доктрині України.
19. Конституційно-правова доктрина і динаміка політико-правового розвитку України.
20. Конституціоналізм як політико-правова доктрина.
21. Основні моделі сучасного конституціоналізму.
22. Конституціоналізація суспільних явищ і процесів: поняття, причини, тенденції.
23. Український конституціоналізм: періодизація розвитку, еволюція змісту, сучасна парадигма.
24. Мета, соціально-правові передумови та принципи сучасного українського конституціоналізму.
25. Інституціонально-нормативна система та функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму.
26. Тенденції конституційного розвитку на сучасному етапі. Сучасні конституційні моделі.
27. Проблеми реалізації конституції на сучасному етапі. Політико-правові, соціально-економічні та соціально-психологічні передумови реалізації норм Конституції.
28. Конституційний процес в Україні.
29. Визначення предмету конституційного права у працях вітчизняних державознавців кінця ХХ- початку ХХ ст.ст.
30. Дискусії про предмет державного права у радянській юридичній науці.
31. Дискусії щодо предмету конституційного права у пострадянській державознавчій літературі. Основні підходи до формулювання предмета конституційного права України в сучасній юридичній науці.
32. «Конституціоналізація» суспільних відносин. Розширення предмета конституційного права, його причини і тенденції.
33. Теоретичні засади системи конституційного права України. Вчення про багатоаспектну систему конституційного (державного) права.
34. Концептуальні підходи до визначення системи конституційного права. Проблеми взаємодії системи конституційного права з іншими системними категоріями конституційного права.

35. Конституційно-правові інститути в системі конституційного права. Система і структура інститутів конституційного права.
36. Конституційно-правова норма як першооснова системи конституційного права. Поняття і види конституційно-правових норм.
37. Декларативні норми (нетипові правові приписи) у системі конституційного права. Принципи і норми конституційного права.
38. Поняття та елементи конституційного ладу: теоретико-правові засади. Співвідношення конституційного ладу із суспільним ладом.
39. Поняття та ознаки засад конституційного ладу. Базові цінності конституційного ладу України та їх закріплення в Основному Законі.
40. Система принципів, що становлять засади конституційного ладу. Конституційні засади політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної систем суспільства.
41. Актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку конституційного ладу в Україні.
42. Проблеми гарантованості засад конституційного ладу.
43. Організаційно-правовий механізм гарантування засад конституційного ладу.
44. Конституційно-правовий статус особи (людини і громадянина): поняття, структура, види.
45. Моделі нормативної регламентації конституційно-правового статусу особи.
46. Принципи правового статусу особи: поняття, ознаки, види.
47. Основні (конституційні) права і свободи людини і громадянина: поняття, ознаки, види.
48. Обмеження основних (конституційних) прав і свобод: поняття, підстави, способи.
49. Проблеми реалізації основних прав і свобод в Україні: причини та шляхи подолання.
50. Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) прав і свобод.
51. Гарантії реалізації основних прав і свобод.
52. Стан забезпечення основних прав і свобод в Україні (за даними доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та звітів правозахисних організацій).
53. Конституційні обов'язки людини і громадянина: поняття, ознаки, види. Організаційно-правовий механізм реалізації основних (конституційних) обов'язків людини і громадянина.
54. Доктринальні основи народовладдя та їх нормативне закріплення.
55. Категорія «народ» та її конституційне закріплення.
56. Конституціоналізм і народовладдя: співвідношення і взаємозв'язок.
57. Народний і державний суверенітет у їх співвідношенні та взаємозв'язку.
58. Механізм здійснення народовладдя.
59. Народовладдя як цінність і публічний інтерес. Народовладдя і державність.
60. Легальність і легітимність державної влади в аспекті здійснення народовладдя.
61. Форма правління як елемент форми держави і конституційно-правовий інститут.
62. Україна як напівпрезидентська (змішана) республіка: поняття та ознаки. Особливості вітчизняної моделі напівпрезидентської республіки.
63. Еволюція форми правління в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.ст.
64. Вплив конституційної реформи 2004 р. на форму правління в Україні.
65. Конституційна реформа в частині правосуддя (2016 р.) та її вплив на форму правління в Україні.
66. Основні напрямки удосконалення існуючої форми правління в Україні.
67. Поділ влади і система стримувань і противаг в Україні.
68. Удосконалення форми правління в Україні в аспекті боротьби з корупцією.
69. Форма державного (територіального) устрою як елемент форми держави та конституційно-правовий інститут.
70. Поняття, принципи та ознаки територіального устрою України.
71. Конституційні засади територіального устрою України. Україна як асиметрична

- відносно децентралізована унітарна держава.
72. Система територіального устрою України. Види територіальних одиниць в Україні.
  73. Територіальна організація публічної влади в Україні.
  74. Перспективи удосконалення територіального устрою України.
  75. Принципи та основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.
  76. Децентралізація влади в Україні: причини, сутність і зміст.
  77. Конституційно-правові засади громадянського суспільства: поняття, сутність, ключові ознаки.
  78. Конституційно-правове регулювання статусу інститутів громадянського суспільства.
  79. Конституційно-правовий статус громадських формувань як інститутів громадянського суспільства.
  80. Конституційно-правовий статус профспілок в Україні.
  81. Конституційно-правовий статус релігійних організацій як інститутів громадянського суспільства. Проблеми конфесійних відносин в Україні.
  82. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації як інститутів громадянського суспільства в Україні.
  83. Конституційні засади правового регулювання інформаційних відносин в Україні.
  84. Поняття національної безпеки та її елементи.
  85. Конституційно-правові засади національної безпеки як інститут конституційного права.
  86. Об'єкти національної безпеки.
  87. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки та їх основні функції та повноваження.
  88. Принципи забезпечення національної безпеки України.
  89. Пріоритети національних інтересів України. Загрози національним інтересам і національній безпеці України.
  90. Конституційно-правові засади та основні напрями державної політики з питань національної безпеки.

8. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 30 = 30$:

Формула обчислення

$$\sum 30 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \times 6 \text{ (шість)}$$

Примітка:

$\sum 30$ – сума максимальної кількості балів

$\sum 1$ – сума балів, що отримав аспірант за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

$\sum 2$ – кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

6 – коефіцієнт

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Екзамен	Сума			
Розділ 1			Розділ 2			Самостійна робота	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
$\sum 30$						20	10	60	40	100

T1, T2... T6 – теми семінарських занять

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- аспірант виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- аспірант припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповідь на семінарському занятті – 10:

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Екзамен	Сума
Семінарське заняття	Самостійна робота	Індивідуальне завдання	Разом		
10	30	20	60	40	100

Відповідь на семінарському занятті – **2-10 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

10 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

8 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

4 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- аспірант виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

2 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Шкала оцінювання за денною та заочною формами навчання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998, затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14>.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
7. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
9. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>.
10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
11. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
12. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
13. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
14. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
15. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
16. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
17. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
18. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (в ред. Закону України від 22.12.2005 № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.
19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
21. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
22. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
23. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.
24. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.

25. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
28. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 02.03.2000 № 1524-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>.
29. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
30. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17>.
31. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.
32. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
33. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
34. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
35. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
36. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
37. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>.
38. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1455178795475062>.
39. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII (в ред. Закону від 12.01.2006 № 3317-IV). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
40. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
41. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
42. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.
43. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13.05.1997 № 1-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97>.
44. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 03.10.1997 № 4-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97>.
45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997 № 6-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97>.
46. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням

- громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25.12.1997 № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>.
47. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 09.06.1998 № 8-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-98>.
48. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV „Перехідні положення” Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15.05.2014. № 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14>.
49. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12.04.2012 № 9-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#n2>.
50. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення "на наступній черговій сесії Верховної Ради України", яке міститься у статті 155 Конституції України, від 15.03.2016 № 1-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16>.

Підручники та навчальні посібники:

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за ред. А.Ю. Олійника. Київ: Скіф, 2012. 552 с.
2. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. Київ: Ін Юре, 2004. 672 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.1 / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Юридична думка, 2006. 544 с.
4. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
5. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
6. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 1: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
7. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 432 с.
8. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 3: Сучасний український конституціоналізм: навч. посіб. / за ред. А.Р. Крусян. Одеса: Фенікс, 2015. 526 с.
9. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
10. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.

Допоміжна література:

1. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
2. Барабаш Ю.Г. Установча влада українського народу як конституційний феномен. *Право України*. 2009. № 11. С. 76-79.
3. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Юридична думка, 2010. 656 с.
4. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: монографія. Великий Березний: ЄВРОСТАНДАРТ, 2011. 400 с.

5. Белов Д.М. Проблеми реформування української моделі державної влади. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2011. № 2. Частина I. С. 57-62.
6. Богашов О.А. Конституційно-правовий статус органів управління виборчим процесом в Україні: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 274 с.
7. Бориславська О.М. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
8. Бориславська О.М. Сучасні концепції конституціоналізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 65-68.
9. Васильченко О. П. Перспективи розвитку правової доктрини в системі джерел конституційного права. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право*. 2007. № 8. С. 81.
10. Гладких В.И. Социальные права граждан Украины: конституционно-правовой аспект: монографія. Харьков: Факт, 2005. 368 с.
11. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 44 с.
12. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. Київ: Знання, 2007. 415 с.
13. Губанов О.О. Правова доктрина як джерело права в межах романо-германської, англосаксонської та релігійно-традиційної правової сім'ї: порівняльна характеристика. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 9-14.
14. Гультай М. М. До питання про формування доктрини конституційної скарги в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 117-127.
15. Жалімас Д. Офіційна конституційна доктрина: концепція, значущість, головні принципи розвитку / перекл. В. Конкін; наук. ред. В. Речицький. Критика. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ofitsiyana-konstytutsiyana-doktryna-kontseptsiya-znachushchist-holovni-pryntsyru-rozvytku>.
16. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
17. Заяць Н.В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. 300 с.
18. Зозуля О.І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні: монографія. Харків: Майдан, 2019. 620 с.
19. Кармаліта М.В. Правова доктрина – джерело (форма) права: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 199 с.
20. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
21. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, В.І. Козлов та ін.; за ред. Л.В. Новікової. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
22. Колісник В. П. Поняття конституційно-правової доктрини та формування конституційного ладу. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України" (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 207–210.
23. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти: монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.
24. Колісник В.П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу. *Право України*. 2013. № 12. С. 71-92.
25. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія / за

ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.

26. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

27. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.

28. Копиленко О.Л. Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу. Київ: Таксон, 2002. 342 с.

29. Кравцова З. С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. №1. С. 27-35.

30. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.

31. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 256 с.

32. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини: монографія. Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2005. 204 с.

33. Лотюк О.С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: монографія; за ред. В.Л. Федоренка. Київ: Ліра-К, 2016. 336 с.

34. Майданник О.О. Контрольна функція парламенту України: теорія та практика реалізації. Частина перша: Загальна теорія контрольної функції Верховної Ради України: монографія. Київ: Алерта, 2014. 206 с.

35. Максимов С. І. Онтологічні та епістемологічні основи правової доктрини. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України" (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 116–119.

36. Мартинюк Р.С. Інститут парламентської більшості у вітчизняній політико-правовій практиці. *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3 (24-25). С. 69-77.

37. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.

38. Мишина Н.В. Правовая доктрина как источник права. *Правоведение*. 2008. № 4. С. 231-236.

39. Мірошніченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.

40. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави: монографія / за ред. Ю.М. Тодки, В.А. Шумілка. Харків: Одіссей, 2004. 392 с.

41. Нелін О. Конституційна доктрина України: проблеми концептуалізації основних підходів. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 20-25.

42. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

43. Онішук М.В. Доктрина конституційної перебудови: завдання та напрями реформи. URL: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/doktrina-konstitucijnoji-perebudovi-zavdannja-ta-naprjami-reform-501/>

44. Онішук М.В. Доктрина оновленої Конституції України: реалії та перспективи. URL: <https://www.unian.ua/rights/236906-doktrina-onovlenoji-konstitutsiji-ukrajini-realiji-ta-perspektivi.html>

45. Органи державної влади України / за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

46. Павликов С.Г. Конституционная доктрина правового государства. *Конституционное*

и муниципальное право. 2014. № 7. С. 9-11. URL: http://kalinovsky-k.narod.ru/b/gkr_2013/source/authors/Pavlikov.pdf.

47. Павшук К.О. Демократія в системі цінностей конституційного ладу сучасної держави (загальнотеоретичні аспекти). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. № 4. С. 42-49.

48. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2013. 976 с.

49. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864 с.

50. Прієшкіна О.В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: монографія. Одеса: Фенікс, 2008. 280 с.

51. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

52. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія / за ред. Ю. М. Тодики. Харків: Право, 2009. 540 с.

53. Речицький В. Чи може існувати в Україні офіційна конституційна доктрина? Критика. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/chy-mozhe-isnuvaty-v-ukrayini-ofitsiy-na-konstytutsiy-na-doktryna>.

54. Романов Е.Б. Конституционная доктрина как один из видов источников науки конституционного права. URL: <http://www.km.ru/referats/335272-konstitutsionnaya-doktrina-kak-odin-iz-vidov-istochnikov-nauki-konstitutsionnogo-prava>.

55. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: теорія і практика реалізації: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2013. 47 с.

56. Селиванов А.А., Стрижак А.А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия: монография. Киев: Логос, 2010. 272 с.

57. Селіванов А. Доктрина компетенції конституційного правосуддя. *Віче*. 2011. № 17. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2692/>

58. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модернізації та ефективного конституційного правосуддя. Київ: Логос, 2012. 152 с.

59. Селіванов А. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка. *Щорічник українського права*. 2009. № 1. С. 77-84.

60. Семеніхін І.В. Правова доктрина: поняття та особливості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 18. С. 127-139.

61. Семеніхін І.В. Проблемні аспекти реалізації правової доктрини у правозастосовній практиці. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3 (62). С. 303-311.

62. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / наук. ред. О.В. Петришин. Харків: Юрайт, 2012. 88 с.

63. Серьогіна С. Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: монографія. Харків: Ксилон, 2001. 280 с.

64. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2011. 768 с.

65. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики: монографія. Київ: МП Леся, 2007. 716 с.

66. Скрипнюк О. В. Сучасна конституційно-правова доктрина України. *Право України*. 2013. № 12. С. 16-32.

67. Скрипнюк О.В. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в контексті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук*

України. 2012. №4. С. 123-134.

68. Скрипнюк О.В. Права та свободи людини в конституційній системі України. *Публічне право*. 2011. № 4. С. 6-14; 2012. № 1 (5). С. 6-14.

69. Словська І.С. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.

70. Совгира О.В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.

71. Стецюк П. Б. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми). *Право України*. 2010. № 6. С. 70-74.

72. Стрельцова О.В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 532 с.

73. Тацій В. Я. Вступне слово. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2013. С. 24–26.

74. Тесленко М.В. Судебний конституційний контроль в Україні: монографія. Київ: Ін-т госуд. и права им. В.М. Корецького НАН України, 2001. 344 с.

75. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 336 с.

76. Тодика Ю.М. Конституція і правова доктрина. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1 (20). С. 42-50.

77. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: вопросы теории и практики. Харьков: Факт, 2000. 608 с.

78. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине: монография. Киев: Ін Юре, 2004. 368 с.

79. Тодыка Ю.Н. Президент Украины: конституционно-правовой статус: монография / Ю.Н. Тодыка, В.Д. Яворский. Харьков: Факт, 1999. 256 с.

80. Трофименко В. А. Правова доктрина як основа формування правової системи України. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2009. № 2. С. 85-95.

81. Федоренко В.Л. Інститут національної безпеки України як складова системи національного конституційного права. *Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 7-8 грудня 2005 р.)*: зб. наук. праць. Київ: Національна академія управління; Центр перспективних соціальних досліджень, 2005. С. 222-227.

82. Фрицький Ю.О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2006. 360 с.

83. Цоклан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.

84. Чепель О.Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження): монографія. Чернівці: Рута, 2010. 256 с.

85. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України: монографія. Київ: ВД Скіф, КНТ, 2008. 144 с.

86. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія. Харків: Одиссей, 2005. 232 с.

87. Шамрай В.В. До питання доктрини співвідношення міжнародного договору та конституційного права в умовах європейської інтеграції. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 2. С. 22-32.

88. Шаповал В.М. Конституція і виконавча влада. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.

89. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

90. Шевчук С. В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза. *Право України*. 2010. № 3. С. 52-61.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
8. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>